

Цікаві факти з життя видатного історика і державотворця

- Батько Михайла Грушевського – Сергій Федорович – був знаний як автор одного з кращих підручників з церковнослов'янської мови для шкіл, який витримав понад 30 перевидань. Це дало змогу набути чималий капітал і жити безбідно ще багато років.
- За свою звитяжну працю на ниві педагогіки Сергій Федорович удостоївся чина дійсного статського радника, що в таблиці про ранги давало право на потомствене дворянство. Сам Михайло Грушевський не зовсім пишався своїм дворянством. Єдиний раз в анкеті від 1914 р. зазначив, що він з дворян.
- Михайло Грушевський починав творчий шлях як письменник. 1885 року з благословення І. Нечуя-Левицького дебютував у львівській газеті «Діло» під псевдо Михайло Заволока оповіданням «Бех-аль-Джугур» на сюжет із добре знайомого йому по Кавказу східного життя.
- В останньому класі гімназії М. Грушевський уперше закохався в актрису Олену Марковську. Восени 1885 року до Тифліса на гастролі завітала оперна трупа. Почуття, які охопили 19-річного хлопця, закарбувались у його любовній ліриці. Оперний сезон скінчився, трупа поїхала. Про свої почуття Михайло Олені Павлівні так і не сказав. Хоча до кінця життя пам'ятав запах яблук, що

солодко пахли у снігах будинку, в якому жила Марковська.

- За спогадами сучасників, Грушевський мав надзвичайну працездатність. Спав 4 години на добу, увесь свій час присвячував роботі.
- Творчий доробок вченого складає близько двох тисяч праць з української історії, соціології, літератури, етнографії, фольклору. 10-томну монографію «Історія України – Руси» Михайло Сергійович писав 38 років (з 1895 по 1933 рік).
- 29 квітня 1918 року на Михайла Грушевського в Луцьких казармах Січових стрільців у Києві здійснено замах. Нападник, за однією з версій, російський офіцер, намагався заколотити голову Центральної Ради багнетом та промахнувся, поранивши дружину Марію Іванівну. Нападника затримали, а згодом він загинув за загадкових обставин.

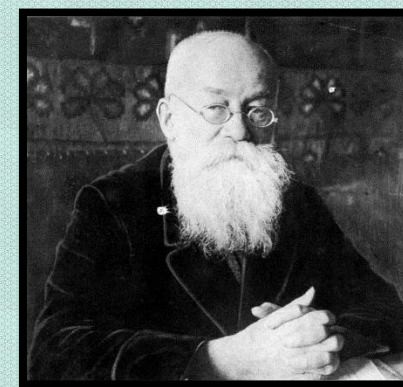
Наша адреса:

ДДПУ Бібліотека, вул.: Ген. Батюка, 19, м.
Слов'янськ, Донецька обл., Україна,
84116

Сайт бібліотеки: <https://lib.ddpu.edu.ua/>

Державний вищий
навчальний заклад
«Донбаський державний
педагогічний університет»
Бібліотека

**М. С. Грушевський –
вчений, політик,
державний діяч**
(до 155-річчя від дня народження)

1866-1934

«... Грушевський зробив величезну справу для відродження українського народу. Велика постать, щоб не казали, яка залишила глибокий слід у національній свідомості України».

В. Вернадський

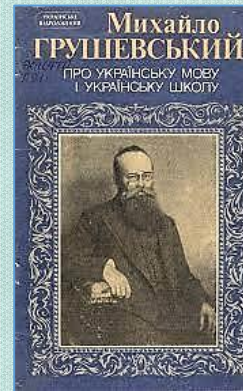
Слов'янськ – 2020

Творчий доробок вченого (вибірково)

Творчий доробок вченого складає близько двох тисяч праць з української історії, соціології, літератури, етнографії, фольклору.

- «Історія України-Руси» (1895 – 1933);
- «Ілюстрована історія України» (1912);
- «Історія української літератури (1923 – 1930);
- «Про старі часи на Україні: коротка історія України: для першого початку» (1907);
- «Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя» (1891);
- «Спірні питання староруської етнографії» (1904);
- «Про батька козацького Богдана Хмельницького» (1909);
- «Наша політика» (1911);
- «Про українську мову і українську школу» (1913);
- «Як жив український народ» (1915);
- «Хто такі українці і чого вони хочуть» (1917);
- «На порозі нової України: гадки і мрії» (1918);
- «Початки громадянства: (генетична соціологія)» (1921);
- «З історії релігійної думки на Україні» (1925);
- «Чернігів і Північне Лівобережжя: огляди, розвідка, матеріали» (1928);

Михайло Грушевський про Україну, український народ

- «Завдяки історичній пам'яті людина стає особистістю, народ – нацією, країна – державою»
- «Ця стадія українського життя, в яку ми ввійшли, вимагає високого морального настрою, спартанського почуття обов'язку, певного аскетизму і навіть героїзму від українських громадян...»
- Царство свободи здобувається також сильним примусом над собою»
- «Український народ належить до ...європейського кругу не силою тільки історичних зв'язків..., а й самим складом народного характеру»
- «Покоління, яких жде Україна тепер, повинні бути людьми діла реального, практичного – спеціалісти-адміністратори, фінансисти, економісти, знавці військового і морського діла, техніки...»
- «І у нас повинно стати тепер ... прикметою невихованости людини все, що різко розминається з демократизмом і ідеєю соціальної справедливости: нахил до розкішного життя, імпонування зверхнім багатством...»
- «Тепер наше гасло – самостійність і незалежність»
- «Мусимо жертвувати всім, щоб урятувати найдорожче в цей момент: самостійність і незалежність нашого народу».

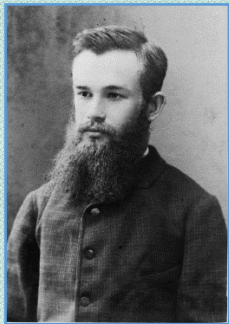

Біографічна довідка

Народився М. С. Грушевський 17 (29) вересня 1866 року в м. Холм (нині Хелм, Польща) в сім'ї вчителя російської мови і словесності російсько-греко-уніатської гімназії. Рід батька, Сергія Федоровича, походив від козаків Грушів; рід матері, Глафіри Захарівни – з греко-католицьких священників Опуцкевичів.

З 1870 року Грушевські переїхали на Кавказ, куди батька призначили інспектором, а потім – і директором народних шкіл. Жила родина у Ставрополі, Владикавказі й Тифлісі.

Початкову освіту Михайло отримав вдома, а в 1880 році став учнем Тифліської класичної гімназії, яку закінчив з медаллю.

Михайло Грушевський — професорський стипендіат університету св. Володимира. Київ. [1893 р.]

У липні 1886 року юнак став студентом історичного відділення історико-філологічного факультету св. Володимира в Києві. Михайло пише серію наукових статей, публікує їх в «Киевской старине», «Киевских университетских ведомостях». На останніх курсах М. Грушевський познайомився з багатьма відомими культурними діячами. Суттєвий вплив на нього мав літератор, вчений О. Кониський. Він увів Михайла до гуртка «Старая громада», де той набув досвіду громадської роботи.

На третьому курсі з ініціативи визначного вченого Володимира Антоновича узявся за тему «История Киевской земли от смерти Ярослава до конца XVI века». В 1890

році М. Грушевський відмінно склав державні іспити і отримав диплом I ступеня як один з кращих студентів. Одночасно його праця «История Киевской земли от смерти Ярослава до конца XVI века» була відзначена золотою медаллю. Талановитий випускник університету був залишений на кафедрі російської історії, став розробляти магістерську дисертацію на тему з історії Поділля «Барское староство». 22 травня 1894 року відбувся успішний захист наукової роботи.

За рекомендацією В. Антоновича 1894 р. Михайло Грушевський отримав посаду професора першої на українських землях кафедри історії України у Львівському університеті. Невтомна праця вченого у галицькому краї тривала два десятиліття (1894-1914). Це були курси лекцій в університеті; створення власної історичної наукової школи (він підготував цілу когорту професійних українських істориків); це була напружена праця в Науковому товаристві імені Шевченка (очолював з 1897 р. по 1913 р.); це неперевершена видавнича діяльність (лише «Записок Наукового товариства ім. Шевченка» за його редакцією вийшло більше 100 томів, крім того сотні наукових та науково-популярних праць українською мовою). З 1898 р. почав виходити «Літературно-науковий вісник», журнал європейського типу, який Грушевський редагував з І. Франком, В. Гнатюком, Й. Маковеєм. А з 1905 року М. Грушевський налагоджує видання і в Київській редакції.

У Львові Михайло Грушевський зустрів свою долю. Обраницею його стала Марія Сильвестрівна Вояковська (1868 - 1948). У червні 1900 року народилась їхня єдина донька Катерина.

В 1897 році М. С. Грушевський приступас до написання задуманого ще в студентські роки багатотомного видання «Історія України-Руси».

Наукова концепція Грушевського історика про етнічну соборність України

стала національним ідеалом Грушевського політика. Без упину він працює для піднесення національної свідомості українства.

З 1905 року М. Грушевський розгортає таку ж діяльність в Києві. З 1906 року бере участь у випуску газети «Рада». З 1907 року за редакцією М. Грушевського почав друкуватися кварталний часопис «Україна» (наступник «Киевской старины»). У 1909 році за його ініціативи й участі починає виходити популярний ілюстрований тижневик «Село», а з 1911 – «Засів». М. Грушевський опікувався створенням у Києві Українського наукового товариства. Наприкінці квітня 1907 р. він був обраний його головою.

Улітку 1906 року Михайло Сергійович приїздить до Петербурга, бере участь у роботі української фракції I Думи, готує разом з членами Думи програмний документ: «Декларацію української автономії».

З початком I світової війни, 22 листопада 1914 року, разом з родиною приїжджає до Києва. Невдовзі його заарештували і кинули до Лук'янівської в'язниці за звинуваченням в українському сепаратизмі. Заслання відбував у Сибірску, Казані, Москві.

З падінням самодержавства у лютому 1917 року вчений отримав довгоочікувану і вистраждану свободу, можливість повернутися в Україну. В Києві М. Грушевського з нетерпінням чекали. Центральна Рада, єдина парламентська інституція, утворена на руїнах самодержавства, заочно обрала М. Грушевського її головою. Повернення з Москви до Києва відбулося 13 березня 1917 року. Під його керівництвом у Києві пройшла грандіозна національна маніфестація, кульмінаційним моментом якої став полум'яний виступ голови Центральної Ради перед радісною юрбою демонстрантів.

Період Української Центральної Ради став найвищим злетом політичної та державної діяльності М. Грушевського. Він

був лідером, головним конструктором політики Української Центральної Ради, мав великий вплив на її рішення, був ініціатором та співавтором найголовніших документів. Незаперечною заслугою політика стало те, що Центральна Рада за рік пройшла шлях від обережних гасел за автономію України у складі оновленої російської федерації до проголошення суверенної, ні від кого незалежної Української Народної Республіки та прийняття її Конституції 29 квітня 1918 року.

Михайло Грушевський – голова Центральної Ради

Після падіння Центральної Ради Грушевський відходить від політики, займається літературно-науковою роботою. З приходом до влади Директорії він спробував повернутися в політику, але всі його пропозиції були не сприйняті чинною владою. Розуміючи, що місця йому в цих нових політичних державних структурах немає, запропонував свою кандидатуру делегатом на Конгрес Другого Інтернаціоналу – для того, щоб Європа дізналася, що таке Українська Народна Республіка. Михайло Грушевський їхав на цей Конгрес від партії Українських соціалістів-революціонерів (есерів). У березні 1919 року як закордонний представник УПСР виїхав у Прагу. Почалося емігрантське п'ятиріччя. За кордоном Михайло Сергійович працював над декількома проєктами. В 1919 році був створений «Комітет незалежної України» для того, щоб через видання популярних праць повідати Європі, що відбувається в Україні. Протягом 1919-1922

рр. працював над створенням Українського Соціологічного Інституту. Основним завданням його була дослідницька, видавнича і лекторська діяльність для української еміграції. Друкованим органом інституту став журнал «Боріться – поборете!». Проте брак коштів уже в 1922 році приводить до згорання проєктів. В цей час відбувається розрив з провідними діячами партії есерів, ускладнюються відносини з іншими українськими діячами. До того ж вчений не міг завершити працю свого життя «Історію України-Руси» без українських архівів та бібліотек. Ці чинники актуалізували бажання М.Грушевського повернутися на батьківщину.

Михайло Сергійович після тривалих і болісних роздумів змушений був піти на компроміс з встановленою в Україні радянською владою. 31 грудня 1923 року його було обрано академіком Всеукраїнської академії наук (ВУАН). 7 березня 1924 року вчений повернувся до Києва. М. Грушевський був зарахований до історико-філологічного відділу на посаду керівника науково-дослідної кафедри історії України. Він одразу поринув у наукову і науково-організаторську роботу. Сім років праці Михайла Грушевського в академії маститий історик Ярослав Дашкевич назвав його індивідуальним подвигом.

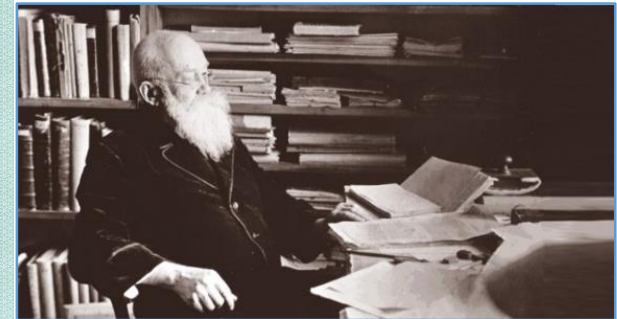
За редакцією вченого в цей період було випущено 80 книг, серед них періодичні та серійні видання: «Україна», «Науковий збірник», «Студії з історії України», «За століття», збірники комісії порайонного дослідження історії України.

У вересні 1926 року М. Грушевському виповнилось 60 років. Ювілей вченого став демонстрацією єднання української наукової інтелігенції навколо старих традицій і прибічників національного відродження України, яких він уособлював.

В 1929 році він обирається академіком АН СРСР. І все це в умовах постійного нагляду репресивних органів НКВС, які

зібрали 8 томів наклепів і доповідних на «неблагонадійного» Грушевського. Справа, що стала фабрикуватися проти вченого, отримала назву «Український національний центр». 23 березня 1931 року вченого, який перебував у Москві, заарештували. На завершальному етапі слідства він відмовився від вирваних під тиском показань і був звільнений з-під варті. Досі невідомо, хто вивів з-під смертельного удару Грушевського.

Михайло Сергійович, опинившись на волі, був знятий з усіх посад і змушений був жити в Москві під наглядом НКВС. Академік находив розраду від негараздів в науковій роботі.

В 1934 році над вченим знову починають збиратися хмари. Його звинувачують у намірі втекти за кордон до Фінляндії, бо академік приїжджав на сесію Академії наук у Ленінград.

Наприкінці 1934 року М. Грушевський відпочивав у Кисловодському санаторії вчених, де несподівано захворів на карбункул. 25 листопада о 17 годині Михайло Сергійович помер. Обставини його смерті й досі остаточно не з'ясовані.

Церемонія прощання відбулася в Академії наук. Прийшла невелика кількість людей. Чимало людей - просто через страх, побоючись репресій. Поховали вченого 29 листопада в Києві на Байковому кладовищі.

